

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ГОРБЕНКО Володимир Іванович

УДК 227.1

ТЕОЛОГІЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА РІЧАРДА ХЕЙЗА

Спеціальність 09.00.14 – богослов'я

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук,
професор **ЧОРНОМОРЕЦЬ**
Юрій Павлович,
Національний педагогічний
університет
імені М.П.Драгоманова,
професор кафедри культурології

Офіційні опоненти: доктор філософських наук,
доцент **ГОЛОВАЩЕНКО**
Сергій Іванович,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
професор кафедри філософії та
релігієзнавства

кандидат філософських наук
НОШИН Ярослав Іванович,
Український гуманітарний
університет, доцент кафедри
філософії та політології

Захист відбудеться 28 березня 2018 р. о 13:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01061, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01061, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 28 лютого 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Численні виклики епохи постмодерну зробили гостро актуальною потребу в розвитку постметафізичного типу богословського дискурсу, зумовили радикалізацію повернення до біблійного стилю мислення в богослов'ї, сприяли відновленню єдності теоретичної та практичної теології, покликали до життя рух за зближення біблеїстики й етики. В останні десятиліття розвиток біблеїстики і теології в цілому відбувається під впливом усвідомлення особливого значення наративів для самосвідомості давньої та сучасної людини, для самоідентифікації християнських громад, для формування соціального й етичного вчення церков. Наративна теологія стала визначальною для морально-релігійних дискусій у богослов'ї початку XXI століття через її ідеї про те, що віра передбачає причетність особистих історій сучасних християн до універсальної історії Церкви як релігійної спільноти, а також, у кінцевому підсумку, до метанаративу про діяльність Бога у світі. Увага науковців до біблійних наративів зростає з кожним роком. На сьогодні в науці систематично проаналізовані наративи Євангелій і Старого Завіту, що привело до переосмислення основ всієї біблеїстики і теології загалом. Водночас вивчення послань Павла, як наративного теологічного дискурсу, перебуває ще на початковому етапі розвитку, хоча «нове прочитання Павла» вже стало найвпливовішим трендом останніх двох десятиліть. Радикальні трансформації, які відбуваються в сучасній протестантській теології завдяки використанню досягнень сучасної філософської герменевтики, роблять гостро актуальним завданням для науки комплексне дослідження відповідних теорій і практик. Перехід від буквального тлумачення Писання до більш творчих його інтерпретацій актуалізує питання про роль розуму й досвіду, традиції і уяви у герменевтиці, про наративи та їх концепти як основу для моральної теології.

Розвиток німецької та французької феноменології другої половини XX століття спричинив розуміння ключової ролі уяви у пізнанні й діяльності, що значно вплинуло на сучасну теологічну думку. Відбулася реабілітація поетичного стилю мислення, богослови стали краще розуміти стародавні тексти в їх цілісності. Також розвивається богословський аналіз наративних та екзегетичних стратегій конкретних протестантських спільнот, які все більш різноманітно тлумачать Писання, все більш творчо осмислюють власну ідентичність у своїх наративах. Спроби подолати суб'єктивізм, але посилити життєву спрямованість церковної риторики, породжують все нові герменевтичні практики. Критерієм для перевірки правильності численних теорій і практик стала герменевтика апостола Павла, яка в протестантизмі традиційно є прикладом і мірилом правильності підходів до осмислення Писання. Саме нове прочитання Павла за допомогою наративної теології дозволило переосмислити систематичне богослов'я, християнську етику, урізноманітнити проповідь, поглибити розуміння богослужіння як літургійного відображення ключових концептів Писання. Герменевтика

Р.Хейза закликає християн втілювати метафори біблійного тексту в їх повсякденному житті, використовуючи творчу уяву й есхатологічне «моральне бачення».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено у межах науково-дослідної роботи кафедри культурології факультету філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за напрямом «Методологія і зміст викладання соціально-гуманітарних наук», що входить до Тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук», який був затверджений Вченою радою університету (протокол №5 від 29 січня 2009 р.).

Метою дисертаційної роботи є комплексний аналіз теологічної герменевтики сучасного протестантського теолога Річарда Хейза.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких основних **дослідницьких завдань**:

- висвітлити внесок Р. Хейза в сферу вивчення використання Письма апостолом Павлом у контексті історії дослідження герменевтики Павла;
- проаналізувати методологічну модель і богословське значення «нарративної підструктури» Павлового тексту в творчості Р.Хейза;
- розкрити роль теорії інтертекстуальності в дослідженнях Р.Хейза;
- дослідити, як текстуальні «відголоски» допомагають зрозуміти герменевтику Павла у відношенні до Писання і сформулювати методологію сучасного тлумачення Писання;
- на тлі того як у сучасній протестантській етиці євангельська мораль формалізується за допомогою засобів етики чеснот, теорії екземпляризму й етики святості, виявити, як саме, за Р.Хейзом, інструментом створення конкретних моральних норм стає уява, спровокована метафоричністю євангельських текстів;
- репрезентувати дискусії щодо герменевтики Р.Хейза в сучасному богословському дискурсі.

Об'єктом дослідження є теологія Річарда Хейза в контексті сучасного протестантського богословського дискурсу.

Предметом дисертаційної роботи є теоретична й практична герменевтика Річарда Хейза.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Зміни у підході до герменевтики апостола Павла, багато у чому обумовлені впливом на сучасну протестантську теологію лінгвістичного повороту в сучасній філософії, стали предметом осмислення ряду дослідників, серед яких необхідно виділити роботи В.Берда, Б.Рамма, С.Портера, Ю.Крістевої, М.Бахтіна, Дж.Холландера. Специфіка теологічної герменевтики Р.Хейза потребувала вивчення методології його попередників і сучасників, застосування при критичному аналізі інструментарію методів філософської герменевтики, нарративного аналізу, літературознавства, релігієзнавства, історії теології. Особливе значення для відкриття «нарративної підструктури» в дискурсі Павла мала

методологія літературного аналізу таких дослідників як Нортроп Фрай, Поль Рікер і Альгїрдас Жюльєн Греймас. Важливим концептуальним підґрунтям для дисертаційного дослідження стали ідеї нарративної теології таких мислителів як Ганс Фрей, Джордж Ліндбек, Джеймс Макклendon, Роберт Алтер, Ніколас Томас Райт, Крістофер Райт, Стенлі Хауервас. Оцінка принципів та ефективності теоретичної та практичної герменевтики Р.Хейза потребувала застосування методології парадигмального аналізу Г.Кюнга, який поділив історію теології на певні парадигми у зв'язку із зміною домодерного, модерного і постмодерного мислення. Разом із тим, не всяке богословське мислення у добу постмодерну є постмодерністичним, і тому парадигмальний аналіз Г.Кюнга застосовувався з поправками, запропонованими у роботах Ю.Чорноморця, Р.Соловія, М.Черенкова, Г.Христокіна.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняній теології здійснено цілісний аналіз основних праць Річарда Хейза і реконструйована його теологічна герменевтика з її теоретичними й практичними імплікаціями в богословському дискурсі та духовному житті сучасних християнських спільнот.

Істотні наукові результати, що становлять новизну дисертаційної роботи, виносяться на захист і конкретизуються у наступних положеннях:

Вперше:

- доведено, що Р.Хейз реконструює цілісний теологічний дискурс апостола Павла, який укорінений у старозавітних нарративах, та виявляє об'єктивну когерентність у богослов'ї Павла. Використовуючи Послання до Галатів 3:1 – 4:11 в якості прикладу, Р.Хейз показує, що Павло засновує свої думки не на системі доктрин або особистому релігійному досвіді, а на «священній історії», «нарративній підструктурі», якою є історія про Ісуса Христа, що надає цілісність і визначає напрямок у богослов'ї і служінні Павла;

- виявлено, що особливості герменевтики Р.Хейза пов'язані з ідеєю, що загальна новозавітна нарративна підструктура тексту може бути знайдена через аналіз використання ключових біблійних образів або кореневих метафор, які через акт метафоричної уяви стають для читачів і християнських громад «лінзами», які наділяють розрізнені тексти єдиним смисловим фокусом, що робить можливим адекватне розуміння послань Павла. Для Р.Хейза, цими кореневими метафорами є: «спільнота», «хрест» і «нове творіння». Ці три «лінзи» взаємопов'язані між собою й уможливають формування цілісного світогляду і «морального бачення», що слугує шляхом для трансформації свідомості сучасних християн;

- визначена етична цінність виявленої нарративної підструктури в Новому Завіті, що дозволяє давній книзі говорити сучасному читачеві так само жваво як оригінальним одержувачам євангелій і послань, не дивлячись на відстань у часі і різницю в культурі, через проведення творчих аналогій між розповідями текстів і розповіддю, яку проживає сучасна громада в інших історичних умовах. Р.Хейз описує взаємозв'язок між текстом і сучасним читачем як «інтегруючий акт уяви», що вимагає вибудовування метафори, яка «подумки поміщає життя нашої громади в світ (новозавітних) текстів», а це, у

свою чергу, спричиняє певні етичні вимоги до індивідів та спільнот. Процес віднайдення метафори досягає своєї кульмінації у діалектичному взаємовідношенні між Церквою і біблійною історією, оскільки правильне читання наративів у Писанні дозволяє не тільки побачити аналогії між світом тексту і світом церковних спільнот, але також дозволяє сучасним християнам втілювати ці аналогії в житті Церкви. При цьому Церква стає «втіленою метафорою» у тому сенсі, що текст формує спільноту в образ Христа, а спільнота, в свою чергу, втілює і прояснює значення тексту, особливо в етичному праксисі та богослужінні. Розуміння тексту, таким чином, не є справою індивіда, але спільноти, і не є актом теоретичного пізнання, але практичного розуміння, пов'язаного з «моральним баченням» себе і ситуації;

- з'ясовано, що Р.Хейз використовує більш вузьке вживання поняття «інтертекстуальність», ніж його попередники, фокусуючи увагу не на інтертекстуальності «культурних кодів», а на цитатах, алюзіях і відголосках більш ранніх текстів у посланнях Павла. Біблія, як текст, взаємодіє з читачем, який теж виступає як своєрідний текст, що твориться різними формами сучасного дискурсу (релігійним, соціальним, політичним, родинним тощо). Інтертекстуальність у теологічній герменевтиці Р.Хейза означає, що тексти відкриті як до впливу попередніх текстів, так і для контексту сучасних читачів;

- розкрито еклезіоцентричність герменевтики Р.Хейза, який бачить тлумачення Старого Завіту Павлом обмеженим не методологічно, а теологічно, в зв'язку з прагненням осмислити церковне життя як перехід до «нового творіння» через «хрест». Церковне життя, по суті, є «участю в Христових стражданнях». Павло спонукає своїх читачів розглядати власні обставини в житті в теодраматичній перспективі. Таке спів-причастя пропонується розглядати як Богом обраний засіб перетворення Його народу в Його образ, де Церква, як Тіло Христове, найбільше схожа на Бога, коли її члени жертвують своє життя заради інших, через різні види служіння;

- обґрунтована критична роль уяви у визначенні того, як саме принципи новозавітної етики переходять із контекстів минулих подій у Писанні до сучасних обставин. Доведено, що використання текстів Нового Завіту в нормативній етиці вимагає інтегруючого акту уяви, судження про те, як життя сучасних християн може бути аналогічним до життя спільнот, що описані у Новому Завіті.

Уточнено:

- роль досліджень Р. Хейза в історії тлумачення герменевтики Павла в сучасному протестантизмі. До публікацій монографій Р.Хейза, дослідження використання старозавітного Писання Павлом майже повністю фокусувалися на прямих цитатах. Р.Хейз заклав методологічну основу для аналізу менш явних форм використання Писання, таких як алюзії і відголоски, які можуть служити як «слуховий апарат», що «вловлює» елементи думки Павла.

Набуло подальшого розвитку:

- уявлення про Церкву як місце часткової реалізації есхатологічного ідеалу «нового творіння» та «Царства Божого», яка покликана відігравати роль контркультурної спільноти відносно секулярних структур.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Висновки і теоретичні твердження, обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, сприяють глибшому розумінню сучасної теологічної герменевтики та шляхів її застосування для творення етичних теорій і практик. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в теологічних, релігієзнавчих, філософських і культурологічних дослідженнях, а також враховані при подальшому аналізі сучасної теологічної герменевтики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Основні положення і висновки дисертації автор опублікував у повідомленнях і доповідях на науково-теоретичних семінарах та засіданнях кафедри теології Запорізької біблійної семінарії, на ряді міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, зокрема: Науково-практична конференція «Богослов'я в учнівстві» (Київ, 2006р.), Науково-практична конференція «Богослов'я в поклонінні» (Київ, 2008р.), Науково-практична конференція «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 14–18 березня 2016р.), Науково-практична конференція «Пострадянський протестантизм: проблеми ідентифікації та контури майбутнього» (Львів, 18 квітня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Реформація: східноєвропейські виміри» (Острог, 13–15 квітня 2015р.), V щорічна міжнародна наукова конференція «Антропологічні виміри філософських досліджень» (Дніпропетровськ, 14–15 квітня 2016р.), Звітна науково-практична конференція викладачів, докторантів та аспірантів НПУ імені М. П. Драгоманова (Київ, 30 квітня 2015р.), II конгрес молодих дослідників релігії «Релігія в сучасній культурі» (Чернівці, 28–30 жовтня 2016р.), звітна науково-практична конференція викладачів, докторантів та аспірантів НПУ імені М. П. Драгоманова (Київ, 10 березня 2016р.).

Публікації. Основні результати роботи висвітлені у 7 статтях, 5 з яких розміщені у фахових виданнях з філософських наук, а 1 – в іноземному.

Структура й обсяг дисертації. Структура дисертаційної роботи зумовлена логікою дослідження, що впливає з його мети та завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 191 сторінка, з них 174 сторінки основного тексту. Список використаних джерел становить 17 сторінок і налічує 204 найменування, із них 186 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, об'єкт і предмет, окреслено теоретико-методологічну основу дослідження, розкрито теоретичне і практичне значення дисертації, подано відомості про її апробацію, відображено структуру й обсяг роботи, наведено відомості про публікації.

Перший розділ «Сучасна протестантська герменевтика як предмет наукового аналізу» присвячений дослідженню теоретичних і методологічних праць сучасних науковців, що дозволило висвітлити стан наукової розробки теми, подати характеристику основних джерел, визначити теоретико-методологічні основи роботи.

У підрозділі 1.1 *«Філософська і богословська герменевтика як контекст творчості Річарда Хейза»* аналізується, як на тлі існуючих основних періодів в історії герменевтики (класична грецька літературна теорія і філософія, юдейські і християнські теорії біблійного тлумачення, модерністські та постмодерністські концепції в герменевтиці) відбулися суттєві зміни в підході до герменевтики апостола Павла, багато в чому обумовлені впливом на сучасну протестантську теологію лінгвістичного повороту в філософії.

Важливим для досліджень у біблійному богослов'ї в спробі подолати прірву між біблійним текстом і сучасним контекстом стало поняття «уяви». Р.Хейз доводив, що кожен раз, коли християни звертаються до авторитету Нового Завіту, вони стають учасниками творення метафор, коли, за допомогою уяви, поміщають своє життя в світ, описаний новозавітним текстом. Представники постструктуралізму (Жак Дерріда, Мішель Фуко) доводили, що «немає нічого поза текстом», всі тексти вказують на себе й один одного, а не на щось ззовні.

Поняття інтертекстуальності вперше було систематично запроваджено Юлією Крістевою в 1967 році і пізніше широко використовувалося в постструктуралістичних колах (Роланд Барт, Жак Дерріда, Умберто Еко, Поль де Ман й інші), проникло крізь різні методологічні кордони, зокрема: формалізму, семіотики, дискурсивного аналізу, наратології, постструктуралізму, деконструкції та інших постмодерністських підходів. Р.Барт метафорично описав інтертекстуальність як «тканину» або «сплетіння» текстів, які, будучи прочитаними окремими читачами, що увійшли в діалог зі спільнотою інших читачів, таким чином, переплітаються з іншими текстами. Ю.Крістева використовувала термін «інтертекстуальність» у сучасному літературному аналізі, вказуючи на кожен текст як на «мозаїку цитат», де кожен текст перебуває під впливом і впливає на інші тексти. Ю.Крістева засновує свої висновки на теорії діалогізму М.Бахтіна, який доводив, що слова, які вживаються в будь-якому дискурсі, неминуче запозичують і, таким чином, відповідають на попередній дискурс, який сам по собі є частиною соціально-історичного світоглядного комплексу. Ю.Крістева вважала, що такий діалогізм присутній в усіх текстах, оскільки кожен них – це система кодів і знаків, з яких складається текст; вони не обов'язково повинні бути письмовими або вербальними, але можуть включати матеріальні артефакти, людські дії або навіть історичні події.

Встановлено, що Р.Хейз використовує більш вузьке поняття «інтертекстуальність», ніж його попередники, фокусуючи увагу не на інтертекстуальності «культурних кодів», а на цитатах, алюзіях і відголосках більш ранніх текстів Писання у текстах апостола Павла. Біблія, як текст,

взаємодіє з читачем, який відіграє роль свого роду тексту, що складається з різних форм сучасного дискурсу (релігійного, соціального, політичного, сімейного тощо). Інтертекстуальність у теологічній герменевтиці Р.Хейза означає, що тексти відкриті не лише для впливу попередніх текстів, але й для контексту сучасних читачів.

Поль Рікер запропонував розмежування між «епізодичним» і «конфігураційним» нарративами, яке Р.Хейз використовує при дослідженні нарративної підструктури текстів Нового Завіту. Згідно П.Рікера, історія вимагає нового мовного акту, який перефразувал би перший мовний акт, не вичерпуючи ресурсів його значення. Для Р.Хейза листи Павла є саме тим мовним актом, який прагне того, щоб з'єднати з дискурсивною промовою «конфігураційні» аспекти євангельських нарративів. Р.Хейз звертає увагу на методологічну складність знаходити історії в дискурсивному жанрі (листах). Згідно Р.Хейза, в деяких випадках дискурси направляються історією, що робить дискурс незрозумілим без історії, яка його спрямовує, оскільки причина існування дискурсу і його значення відкривається мірою відкриття значення історії. Р.Хейз обґрунтовує своє твердження про дискурси історії, опираючись на праці Норттропа Фрая, який використовує аристотелівське розрізнення категорій *μῦθος* і *διάνοια*.

Р.Хейз будує свою методологічну модель, використовуючи техніку філолога А.Ж.Греймаса, в якій передбачається, що подібно до того, як кожне речення граматично складається з різних синтаксичних елементів, із яких можна створити граматичну діаграму, так само можна сформувати і структуру нарративу, помістивши елементи нарративу в діаграму нарративного синтаксису. Р.Хейз вказує на нарративну підструктуру, яка направляє богослов'я апостола Павла. Покликаючись на нарративну теорію П.Рікера, який стверджував, що форма нарративу має теологічну значимість, Р.Хейз доводить, що послання Павла є тематично об'єднаними в основоположному нарративі про Ісуса Христа.

Р.Хейз бажає представити методологію, яка б дозволила давній книзі говорити сучасному читачеві так само жваво, як оригінальним одержувачам, незважаючи на відстань у часі й різницю в культурі. Так само як К.Барт, Д.Г.Йодер і С.Хауервас, Р.Хейз вважає, що Новий Завіт потрібно розглядати як історію. Більш того, теолог бачить все життя як історію. Сучасне співтовариство тлумачів має використовувати інтегруючий акт уяви для вибудовування метафор, які з'єднують історію біблійного тексту з історіями, які вони проживають у спільноті. У герменевтичній моделі Р.Хейза Павло переказує основну історію Ізраїлю: як вона зіткнулася з історією Ісуса Христа і як тепер переосмислена історія перетинається і включає в себе життя заснованих апостолом церков та сучасні спільноти християн як тлумачів.

У підрозділі 1.2 «*Історія інтерпретації герменевтики Павла в сучасному протестантському богослов'ї*» аналізується історія розвитку християнської теологічної герменевтики з основним наголосом на дослідженнях, що зробили значний внесок у сучасне розуміння герменевтичної логіки Павла. Виявлено, що в останні десятиліття

спостерігається зміна в розумінні новозавітних Павлових послань, оскільки апостол все частіше розглядається не як богослов-учитель, спрямований на формулювання систематичних тверджень теологічної «істини», а як богослов, зацікавлений у контекстуалізованій богословській рефлексії. Ця зміна включає перехід від екзегетичних спроб ствердження догматичних і моральних «істин» на підставі листів Павла до дослідження богослов'я Павла як діалогічного перетину з певними історичними контекстами, оскільки апостол висловлює свою цілісну богословську думку (своє євангеліє) в обумовлених часом обставинах. Зміни в підході до герменевтики апостола Павла, значною мірою обумовлені впливом на сучасну протестантську теологію лінгвістичного повороту в філософії, стали предметом осмислення ряду істориків теології, серед яких необхідно виділити роботи В.Берда, Б.Рамм, С.Портера [25; 156; 158].

Традиційно очевидні неточності у цитуванні Павлом старозавітних текстів пояснювалися у сучасній герменевтиці використанням юдейських равиністичних методів тлумачення текстів, що передбачали можливість певних змін текстів та смислів при переказі священних текстів задля ефективнішого їх застосування для вирішення нових проблем у нових історичних контекстах. Сучасні дослідження довели уніфікованість текстів Старого Завіту у Павлову епоху, неможливість значних помилок при цитуванні напам'ять тощо. Важливою була гіпотеза про існування в ранній Церкві збірки старозавітних текстів (тестимонії), які мали підтверджувати месіанські погляди християн. У 1952 році Ч.Х.Додд повністю відкинув гіпотезу тестимонії, розвинену Д.Р.Харрісом, і натомість, запропонував провокаційний і впливовий погляд на використання старозавітного Писання новозавітними авторами. Замість теорії Д.Р.Харріса про те, що новозавітні автори користувалися якимись джерелами, Ч.Х.Додд доводив, що рання Церква сфокусувала свою усну екзегетичну діяльність на певних місцях із писань, які вважалися особливо значущими для пояснення подій життя, смерті й воскресіння Ісуса Христа. З цього випливає висновок, що новозавітні автори мали розуміння більш широкого духовного контексту, з якого вони черпали цитати, які, будучи частиною цілого, повинні були поживати в пам'яті членів раньохристиянських спільнот загальний оригінальний контекст відповідних фрагментів Писання.

Замість історичних реконструкцій, Р.Хейз пропонує читати тексти листів Павла як літературу, сформовану комплексом інтертекстуальних зв'язків у Писанні. Р.Хейз використовує літературну критику й феномен інтертекстуального відголоску через те, що вони можуть слугувати як «слуховий апарат», який «влволює» елементи думки Павла, що залишилися непоміченими у сучасній біблеїстиці після використання інших критичних методів дослідження тексту Писання.

Для пояснення інтертекстуального методу Р.Хейз використовує акустичну метафору, запропоновану Джоном Холландером [17]: подібно до того, як відголосок спотворює оригінальний звук для того, щоб його відтворити, так і автор, який покликається або цитує текст-джерело, неминуче

змінює значення джерела тексту тим, що вставляє його в новий літературний контекст, у результаті утворюючи новий троп. Р.Хейз розвиває цю методологію, пояснюючи, як невисловлені асоціації, що перебувають у тексті-джерелі, можуть проявлятися і використовуватися по-новому в іншому тексті, де присутній текст-джерело. Наслідуючи Дж.Холландера, Р.Хейз називає ці невисловлені аспекти тексту-джерела «заміщенням» або «металепсисом».

У *підрозділі 1.3 «Особливості розуміння Річардом Хейзом герменевтики апостола Павла»* розглядається внесок Р. Хейза в розуміння герменевтики Павла через дослідження у визначенні наративної підструктури в Писанні, інтертекстуального підходу до осмислення використання Старого Завіту в Новому Завіті та питань новозавітної етики.

У 1983 р. Р.Хейз опублікував свою докторську дисертацію «Вірність Ісуса Христа: дослідження наративної підструктури Послання до Галатів 3:1–4:11», де основною тезою було припущення, що історія про вірність Ісуса Христа слугує логічною підструктурою, яка міститься під зовнішньою формою аргументації в Гал. 3:1–4:11. Певний наратив про Ісуса Христа спрямовує розумовий процес Павла, при цьому сама оповідь прихована. Одним із ключових елементів в аргументації Р.Хейза була пропозиція читати різні варіанти фрази *πίστις Χριστοῦ* як «вірність Ісуса Христа» замість традиційного перекладу «віра Ісуса Христа».

На перший погляд, теза Р.Хейза не має багато спільного з герменевтичними поглядами Павла на Писання. Але внесок Р.Хейза в тлумачення Старого Завіту в Новому Завіті має величезне значення з двох причин. По-перше, розуміючи наративну логіку Павла, яка рухається під впливом підструктури історії Ісуса Христа, Р.Хейз вважає, що вона полягає не тільки в хронології подій між народженням і смертю, але і в тому, як смерть Христа співвідноситься з обітницями, даними Аврааму стосовно «насіння» (Гал. 3:16) і благословення для народів (Гал. 3:14). По-друге, теолог зауважує, що керигматична структура тексту, реконструйована Ч. Х. Доддом, має наративну форму, і використання писань визначається не керигмою, а христологічною історією.

Друга книга Р.Хейза «Відголоски Писання у посланнях Павла» викликала ще більший інтерес у сучасній науці та мала значний вплив на розвиток біблеїстики. До написання цієї книги дослідження використання Старого Завіту Павлом майже повністю фокусувалися на прямих цитатах, але Р.Хейз заклав методологічну основу для аналізу алюзій та відголосків, які можуть слугувати як «слуховий апарат», який уловлює неявні елементи думки апостола. Використовуючи поняття інтертекстуальності, Р.Хейз фокусує увагу на цитатах і алюзіях у дискурсі Павла, який перебуває в знаковому просторі, створеному єдиним текстом-попередником – Писанням Ізраїлю.

Згідно Р.Хейза, Павло читає Писання як наратив про обрання й обітницю, який досяг своєї кульмінації в формуванні есхатологічної спільноти, на яку текст завжди вказував. Замість того, щоб шукати якусь центральну тему, яка об'єднує думку Павла, Р.Хейз доводить, що теологічний дискурс Павла сягає корінням у старозавітні наративи. Використовуючи

Послання до Галатів 3:1–4:11 в якості прикладу, Р.Хейз показує, що Павло базує свої думки не на системі доктрин або особистому релігійному досвіді, а на «священній історії», наративній структурі, яка є історією про Ісуса Христа, надає цілосності й визначає напрямок у богослов'ї і служінні Павла.

Р.Хейз стверджує, що наратив Павла – це наратив про Бога, про Ізраїль та про світ, де в центрі – Христос. Цей наратив присутній під зовнішнім змістом всіх його листів і може бути виявлений завдяки коротким покликанням, або індикаторам, відлунням. Павло бачить себе і церкви, яким він пише, як учасників цієї історії. Р.Хейз як теолог переконаний, що ця історія триває і в наші дні, залучаючи Церкву до участі в справі Божого відновлення Його творіння, в очікуванні звершення всіх Його цілей.

Р.Хейз підкреслює, що герменевтика Павла складається з постійного динамічного взаємозв'язку між суттю або центром євангелія та його інтерпретацією в конкретних обставинах. Під «суттю» або «основою» євангелія Павла, Р.Хейз має на увазі «наративну підструктуру», яка міститься в листах Павла, які залучають читачів до центрального, підструктурного наративу про Божу діяльність у житті народу Божого. Таке розуміння листів Павла розглядає унікальні обставини його читачів як частини всеосяжного й триваючого наративу і вимагає від читача участі в цьому триваючому дійстві. Павло залучає своїх читачів за допомогою використання теологічної уяви.

У підрозділі 1.4 «Внесок Річарда Хейза в богословську теорію інтертекстуальності» виявлено, що використання Письма Павлом, як інтертекстуальний феномен, не розглядалося з достатньою увагою у відношенні до кожного основного, впливового «тексту». Більшість дослідників віддають перевагу двом «текстам»: Павлу, як богослову, і Писанню. Оригінальним одержувачам – як «тексту» – приділяється найменше уваги. Дослідники, в основному, намагаються відтворити авторо-центричні значення, тоді як Павло, за Р.Хейзом, завжди веде спілкування з одержувачами в світлі інтертекстуального тристороннього діалогу між Павлом, Писанням та його одержувачами.

Другий розділ «Герменевтика Річарда Хейза як методологія теоретичної і практичної теології» визначає підхід богослова до тлумачення Писання, де проявляється кілька напрямків у його дослідженні: наративна підструктура в Писанні, інтертекстуальний підхід до розуміння використання Старого Завіту на сторінках Нового і вплив герменевтичних підходів у розумінні питань новозавітної етики. Ці теми взаємопов'язані й мають розглядатися спільно для формування загальної герменевтичної картини, яку запропонував Р.Хейз.

У підрозділі 2.1 «Методологічна модель наративної підструктури Річарда Хейза» доведено, що він реконструює цілісний теологічний дискурс Павла, який йде корінням у старозавітні наративи, і виявляє об'єктивну когерентність у богослов'ї апостола. У своїй докторській дисертації «Віра Ісуса Христа: наративна підструктура Послання до Галатів 3:1–4:11» Р.Хейз береться за обговорення когерентності в богослов'ї Павла з позицій сучасної герменевтики. Замість того, щоб шукати якусь центральну тему, яка може

об'єднати думку Павла, Р.Хейз доводить, що теологічний дискурс Павла сягає корінням у старозавітні наративи щодо есхатологічного виповнення обітниць Бога своєму народові. Теологічна діяльність Павла складалася з забезпечення зустрічі цього наративу з обставинами в житті місцевих громад віри. Ця історія, яка інтегрована в теологію Павла, за своєю природою, об'єднує читачів листів Павла в першому столітті і в наші дні. Участь в історії Ісуса Христа і розуміння Христа як есхатологічного прототипу людства є основою для теології Павла. Аналогічна залученість та розуміння повинні бути фундаментом для теоретичної та морально-практичної теології сучасних християнських спільнот.

Р.Хейз стверджує, що спроби визначити цю підструктурну історію раніше зводилися до одного з двох підходів, що передбачали або визначення богослов'я Павла як продукт його особистого релігійного досвіду, або спроби окреслити євангеліє Павла в екзистенціальних категоріях. Жоден із цих підходів, на думку Р.Хейза, не є правильним. Замість цього, він пропонує пошук нарративних елементів у думці Павла, де він не просто переказує історію євангелія Церкви, але має на увазі, що його читачі добре з нею знайомі. Апостол бере участь в оновлюваній інтерпретації цієї історії і його дискурс призводить до висновків для віри й практики в певних церквах, які перебувають в унікальних для них обставинах. Завдання Р.Хейза полягало в описі ролі Павла як тлумача історій, а не як оповідача історій. Таким чином, предметом тлумачення стають чотири історії: 1) історія Ізраїлю як вона дана у наративах Старого Завіту; 2) історія ранньохристиянських спільнот, переважно тих, яким адресовано листи, з постійним наголосом на есхатологічній перспективі християн як нового Ізраїлю, на якому виповнюються старозавітні обітниці; 3) історія Христа як кульмінації історії народу Божого (юдеїв та християн як певного цілого); 4) історія самого Павла як приклад співстраждань Христові. Дзеркальні відображення основних концептів наративів, які оповідають ці чотири історії, створюють діалективне напруження у дискурсі Павла.

У *підрозділі 2.2 «Відголоски Письма в Новому Завіті»* визначено подальший розвиток нарративно-обумовленої характеристики теології Павла в герменевтиці Р.Хейза. Те, що богослов називає «відголоском», часто використовується в особливому значенні: як алюзивний відголосок, який може функціонувати як діахронічний троп, що визначається Дж.Холландером як заміщення або металепис. Коли літературний відголосок пов'язує текст, у якому він звучить, із більш раннім текстом, то художній ефект, що виникає, може бути пояснений невисловленими або прихованими (заміщеними) відповідностями між двома текстами. Через те, що Павло часто використовує діахронічний троп, його дискурс набуває характеристики діалогу, в якому чується голос Письма і його авторський голос.

Р.Хейз бажає простежити присутність відголосків Писання та відповіді на більш складне питання: як відголоски допомагають нам зрозуміти герменевтику Павла у відношенні до Старого Завіту, побачити нарративну

підструктуру, що спрямовує дискурс апостола, і формувати сучасний богословський метод тлумачення Писання за його взірцем.

Основний зміст у другій книзі Р. Хейза присвячено не визначенню відголосків, але їх тлумаченню у дискурсі листів Павла. Богослов пропонує сім критеріїв у спробі виявити й інтерпретувати інтертекстуальні відголоски і застосовує свої критерії до різних текстів. Він звертається до робіт Томаса М. Гріна, в яких той пропонує чотири варіанти літературного наслідування, за допомогою яких поети пов'язують свої творіння з текстами-попередниками. Оцінюючи ці варіанти літературного наслідування, Р.Хейз приходять до висновку, що метод інтерпретації Павла найбільше схожий на «діалектичне наслідування». На думку богослова, Павло не намагається дати читачеві вичерпне пояснення своєму алюзивному використанню Письма, замість цього читач запрошений брати участь у діалозі між апостолом і Писанням через визнання існуючого тертя або протистояння. Для Р.Хейза таке діалектичне наслідування є яскравим свідченням еклезіоцентричної герменевтики Павла, де він бачить, як Писання звертається безпосередньо до нової есхатологічної спільноти народу Божого, яка, будучи веденою Божим Духом, має свободу генерувати нові значення за допомогою їх особистої взаємодії з біблійними текстами. А сам текст Письма зберігає свої оригінальні голоси, навіть коли Павло намагається застосувати їх до нової ситуації й аудиторії одержувачів його листів.

У *підрозділі 2.3 «Етика Нового Завіту в розумінні Річарда Хейза»* аналізується методологія практичного переходу від Писання до моральних тверджень, які виникають у процесі герменевтичного розуміння, названого «моральним баченням». Виявлено, що особливості практичної герменевтики Р.Хейза напряду пов'язані з ідеєю, що загальна новозавітна наративна підструктура тексту може бути знайдена через аналіз використання ключових біблійних образів або кореневих метафор, які через акт метафоричної уяви стають для читачів і християнських спільнот «лінзами», які наділяють розрізнені тексти єдиним смисловим фокусом. Для Р.Хейза цими кореневими метафорами є наступні: «спільнота», «хрест» і «нове творіння». Ці три лінзи взаємопов'язані між собою і роблять можливим формування цілісного світогляду і «морального бачення», що слугує шляхом для трансформації моральної свідомості сучасних християн.

Р.Хейз називає «моральним баченням» здатність членів християнських спільнот осягати світ через «лінзи», які читачі знаходять у Писанні. В результаті цього, при допомозі уяви читачів, змінюється не тільки те, як вони бачать сучасний світ, але також і те, як вони розуміють Писання. Таким чином відбувається герменевтичне коло або цикл між читанням Писання і читанням світу, в якому живуть члени християнських спільнот. Мати моральне бачення означає володіти здатністю трансформувати уяву в результаті зустрічі з Писанням таким чином, що віруючі бачать світ у світлі Божого об'явлення, тобто у світлі корінних наративів: обрання і покликання Ізраїлю, смерть і воскресіння Христа як спокутні події для цього світу. Для християн мати таку уяву, що перебуває в трансформації під впливом Писання, дуже важливо, тому

що уява, в будь-якому випадку, завжди є під постійним впливом і формуванням інших наративів, які побутують у популярних медіа-джерелах та культурі. За допомогою уяви моральне бачення формує людське мислення і спонукає до дії як реакції у відповідь на бачення. Писання дає кожному читачеві «лінзи», через які потрібно бачити світ, спонукає християнські спільноти досліджувати й оцінювати наративи, що їх оточують.

Розкрито еклезіоцентричність герменевтики Р.Хейза, який бачить тлумачення Старого Завіту Павлом обмеженим не методологічно, а теологічно, в зв'язку з прагненням осмислити церковне життя як перехід до «нового творіння» через «хрест». Церковне життя, по суті, є «участю в Христових стражданнях». Павло спонукає своїх читачів розглядати власні життєві обставини в теодраматичній перспективі. Таке спів-причастя пропонується розглядати як Богом обраний засіб перетворення Його народу в Його образ, де Церква, як Тіло Христове, найбільше схожа на Бога, коли її члени віддають своє життя заради інших через різні види служіння.

У третьому розділі «Дискусії щодо герменевтики Річарда Хейза в сучасному богословському дискурсі» досліджено історію «нового прочитання Павла» та роль аналогічних до Хейзового проектів застосування наратології.

Якщо Р.Хейз будує свою герменевтичну модель, ґрунтуючись на читанні листів Павла, то Н.Т.Райт в основу закладає епістемологічну модель і потім обговорює її відносно вивчення Нового Завіту загалом, де листи Павла є частиною більшої моделі. Відштовхуючись від критичних зауважень на адресу позитивізму і феноменології в сфері теорії пізнання, Н.Т.Райт пропонує певну форму критичного реалізму, яка ґрунтується на розумінні людського життя в реальності «історії». Н.Т.Райт абсолютизує категорію «історія», називаючи її складником додавання значення людини в тому, що людське життя засноване на історіях і складається з історій, явних і прихованих, які люди розповідають один одному і собі. Він стверджує, що люди, за допомогою історій пізнають навколишній світ і зав'язують із ним стосунки. Світогляди або кореневі історії, які люди розповідають один одному, або змінюються, або підтверджуються при зіткненні з іншими історіями, які кидають їм виклик. Критично-реалістична модель пізнання і верифікації, яку запропонував Н.Т.Райт, – це «епістемологія відносин», що має оповідальну природу людського знання, життя в контексті світоглядів, які складаються з історій. Н.Т.Райт далі застосовує цю герменевтику до літератури першого століття, підкреслюючи, що більшість текстів мають легко впізнану форму історії.

Аналогічно ідеям Р.Хейза, Н.Т.Райт стверджує, що наратив Павла, тобто розповідь про Бога, Ізраїль та про світ, є розповіддю про Христа, яка присутня як смислова основа всіх його листів і може бути виявлена, зокрема, завдяки коротким посиленням або індикаторам, які повертають читача його листів назад до наративної підструктури. Н.Т.Райт стверджує, що цей наратив є центром світогляду Павла і він сформувався на підставі теологічного наративу Ізраїлю, який змінився в перетині з есхатологічною історією Христа, яка почала виконання історичного покликання Ізраїлю. Павло бачить себе і

церкви, яким він пише, як учасників цієї історії. Ця історія триває і в наші дні, в очікуванні виконання, яке пов'язане з обіцямим поверненням Христа.

Джоетт Басслер розглядає наратив як форму, в яку силоміць помістили листи Павла. Дж.Басслер вказує на те, що Павло ніколи чітко не говорить про наративну підструктуру і підкреслює, що наративна теологія часто невизначена в описі методології та дефініції історії. Френсіс Уотсон заперечує проти розуміння Павла як наративного теолога на підставі того, що бачить апостола не як оповідача історій у тому сенсі як авторів Євангелій, а як теологічного тлумача наративів у Писанні.

Ганс Фрай і Стенлі Хауервас є яскравими представниками «наративної теології», але відрізняються в поглядах на те, де міститься місце тлумачення: в тексті (Г.Фрай) або співтоваристві християн (С.Хауервас). Г.Фрай схильний робити наголос на «буквальному значенні» біблійного наративу без достатньої уваги до ролі читача. С.Хауервас вважає, що тексти мають сенс тільки при інтерпретації в конкретних спільнотах. Суперечлива герменевтична позиція С.Хауерваса виявляється в тому, що голос Нового Завіту заглушує невірна Церква, чим він сам себе залишив без теоретичних підстав для апеляції до Біблії на протипагу церковним звичаям. Відмінність у поглядах Г.Фрая і С.Хауерваса, як представників різних тенденцій у сучасній теології, може слугувати хорошим фоном для аналізу герменевтики Р.Хейза.

Визначено, як уява відіграє критичну роль у визначенні того, як принципи новозавітної етики переходять із контекстів минулих подій у Писанні до сучасних обставин. Кожного разу, коли звертаємося до авторитету Писання, це залучає нас у процес уяви метафор, розміщаючи своє життя в контексті світу історії в тексті. Така уява не була б необхідною, якби було можливо відокремити «позачасову істину» від різних «культурно-обумовлених» складових. Для Р.Хейза така стратегія відділення культурно-обумовлених елементів «внутрішньо суперечлива», «помилкова» і «неможлива», тому що «кожна риса Нового Завіту культурно обумовлена» і несе на собі відбиток свого історичного походження. Тому більш обіцяюча герменевтична стратегія для Р.Хейза – це метафоричне співставлення світу тексту і нашого світу. Зрозуміти текст – означає знайти аналогії між текстом і нашим досвідом. Виклик християнської етики – це бути вірним і креативним одночасно. Одна з чудових характеристик метафори – це те, що у метафори є здатність зберігати напруженість несхожості і водночас відкривати нові взаємозв'язки схожості. Це близьке до опису відголосків у Дж.Холландера, де відголос, або відлуння, – це не тільки копія оригінального звуку, але і його змінене продовження.

Процес винаходження метафори підходить до своєї кульмінації в діалектичному взаємовідношенні між Церквою і біблійною історією. Р.Хейз зазначає, що правильне читання наративів у Писанні дозволяє не тільки побачити аналогії між світом тексту і нашим світом, але також уможлиблює нам втілювати ці аналогії в житті Церкви Ісуса Христа, котра стає втіленою метафорою в тому сенсі, що текст формує спільноту в образ Христа, яка, в свою чергу, втілює і прояснює значення тексту. Розуміння тексту не

завершується в процесі екзегетичного дослідження, але у виконанні в особистому практичному житті, будучи частиною християнської спільноти.

Через те що Р.Хейз намагається зберегти центристську позицію, його критикують із двох сторін. Він навмисно помістив себе між ліберальною програмою «деміфологізуючої герменевтики» і консервативним лібералізмом. Адже, на противагу прихильникам деміфологізуючої герменевтики, Павло звеличував свідоцтво Писання про рішуче апокаліптичне діяння, яке звершив Бог у світі; а на відміну від прихильників буквалістичної герменевтики, апостол трактував тексти Писання з великою свободою образотворчості. Таким чином, теологічна герменевтика Р.Хейза має велике теоретичне і практичне значення для сучасного протестантизму, а також значний екуменічний потенціал, відкриває нові перспективи у діалозі теології з сучасною гуманітаристикою та культурою.

ВИСНОВКИ

Вперше здійснено цілісний аналіз основних праць Річарда Хейза і реконструйовано його теологічну герменевтику з її теоретичними й практичними імплікаціями в богословському дискурсі та духовному житті сучасних християнських спільнот. Уточнена роль досліджень Р.Хейза в історії тлумачення герменевтики Павла в сучасному протестантизмі. До публікацій монографій Р.Хейза, дослідження в сфері використання старозавітного Писання Павлом майже повністю фокусувалися на прямих цитатах. Р.Хейз заклав методологічну основу для аналізу таких менш явних форм використання Письма, як алюзії і відголоски, які можуть слугувати як «слуховий апарат», що уловлює елементи думок Павла.

Виявлено, що ключовим компонентом підходу Р.Хейза до Писання є пошук єдності між темами і взаємозв'язками в свідоцтві Нового Завіту. Цю необхідну й можливу єдність він представляє через запропоновані ним ключові «лінзи», спрямовуючи читання новозавітних текстів: громада, хрест і нове творіння. Єдність Нового Завіту найкраще видно в єдиній, фундаментальній історії. Новозавітні автори наголошують на різних сторонах тієї ж історії. Для формування єдиного етичного вчення на підставі різних канонічних голосів необхідні ключові образи, які виділяють критично важливі елементи наративу і спрямовують нашу увагу на загальну основу, притаманну різним свідченням всередині канону. Ці «лінзи», або кореневі метафори, стають стандартом, використовуючи який вимірюється велика метаісторія.

Визначено, що Р.Хейз вважає, що Павло писав листи церквам, ґрунтуючись на наративній підструктурі, яка включала в себе історію про Ісуса Христа як кульмінацію старозавітного наративу. Теологічна діяльність Павла складалася з забезпечення зустрічі цього наративу з обставинами в житті місцевих спільнот віри, тобто застосування теологічного центру до певної ситуації в Церкві. Участь у цьому наративі в наші дні є невід'ємним аспектом теології Павла.

Доведено, що Новий Завіт, для Р.Хейза, – це передусім історія, більш того, він бачить все життя як історію. Спільнота віруючих людей покликана

знаходити аналогії між історією, яку вони читають у Новому Завіті, та історією їх повсякденного життя. Р.Хейз закликає розуміти навіть новозавітні послання як роздуми на тему історії Ісуса Христа, розказані в керигмі ранньої Церкви про страждання і воскресіння, через інтегруючий акт уяви, сучасні християни, не дивлячись на історичні та культурні відмінності, можуть брати участь в істині новозавітного наративу.

Наративний підхід до біблійного богослов'я не передбачає пропозиціоналізму і здатний утримувати недомовленість або напруженість у біблійному тексті. Історія вимагає активного взаємозв'язку між текстом і контекстами, останні з яких можуть бути одночасно як стародавніми, так і сучасними. Замість визначення пропозицій або біблійних принципів, наратив передбачає більш діалогічний підхід до тексту і співучасть читача. Р.Хейз пропонує метафору всеосяжного драматичного наративу, який вказує на когерентність біблійного оповідання, що проявляється в цілісній структурі божественної драми. Наративна критика не може вирішити проблеми когерентності, але почуті голоси (відголоски) в Біблії можуть спрямовувати нашу інтерпретацію наративів у можливішому дисонансі, що виходить від історичного, текстуально критичного або літературознавчого поглядів на текст.

Потенційна слабкість наративного формування біблійного богослов'я полягає в її спробах відтворення метаісторії Писання, що може привести до більшої міри абстрактності в богослов'ї. Сучасні теологи, замість детальної контекстуальної прив'язки в судженнях, мають тенденцію до все більшої і більшої абстракції. З огляду на той факт, що без контексту немає історії, теологія може перестати бути біблійною без тісного зв'язку з історико-граматичними особливостями тексту. Також є небезпека формування метаісторії Письма на підставі конфесійних упереджень.

Грунтуючись на працях Р.Хейза, можна зробити кілька висновків щодо його розуміння герменевтики Павла. По-перше, Павло завжди читає Писання як пастирське, спільотно формуюче подію. По-друге, він не читає Писання як історик або як автор систематичного богослов'я, але як проповідник, який любить поезію і використовує уявні аналогії між історіями Писання і життям спільнот, яким пише і які відвідує. По-третє, апостол читає Писання наративно, як драму Божого відкуплення, де християнські спільноти – це спадкоємці обіцянок, зроблених Ізраїлю. По-четверте, Павло вчить читати писання есхатологічно, де смерть і воскресіння стали герменевтичним ключем до розуміння єдності й завершення історії. Він закликає своїх читачів до діалогу уяви для розуміння їх нової ідентичності у Христі, яка стає збагненою, будучи частиною метанаративу про Божу діяльність щодо Ізраїлю, який повинен перефокусувати моральне бачення спільнот, як тоді, так і зараз.

Р.Хейз стверджує, що наратив Павла про Бога, Ізраїль та про світ, де в центрі Христос, присутній під зовнішньою формою всіх його листів і може бути виявлений завдяки коротким покликанням або індикаторам, які повертають читача назад до наративної підструктури. Павло бачить себе і

церкви, яким він пише, як учасників цієї історії. Ця історія триває і в наші дні, залучаючи Церкву до участі в справі Божого відновлення Його творіння, в очікуванні звершення всіх Його цілей. Єдність із Христом має проявитися в «христоморфічному житті», що є фундаментальною нормою і метою християнської етики.

Р.Хейз використовує Писання як підставу для етичного дискурсу і трансформації спільноти народу Божого в наші дні. Він пропонує проводити творчі аналогії між історіями текстів й історіями, які проживає Церква в зовсім інших історичних обставинах. Але не пропонує визначеності або рішення складних питань у чорно-білих тонах. Замість тверджень – Р.Хейз пропонує історії. Замість догми – він пропонує драму. Павло, згідно Р.Хейза, не залишає перелік моральних правил, але вказує на Христа, як на остаточну парадигму вірності й слухняності в контексті спільноти. Богослов бачить апостола Павла як творчого мислителя з багатою уявою, який став частиною історії Божого відкуплення людства, і закликає своїх читачів побачити себе частиною цієї ж історії спокутування, яка триває й сьогодні. Р.Хейз не відповідає на всі питання, але детально і творчо залучає свого читача в діалог із Писанням, до участі в історії Божого спокутування світу через Ісуса Христа.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Статті у наукових фахових виданнях:

1. Горбенко В. И. Вклад Ричарда Хейза в области изучения использования Писания апостолом Павлом в современном протестантизме / В.И.Горбенко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М.Вашкевич. – К. : “Видавництво “Гілея”, 2017. – Вип. 123. – С. 257–260.
2. Горбенко В. И. Роль метафоры и воображения в современной протестантской этике / В.И.Горбенко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2017. – № 18. – С. 20–23.
3. Горбенко В. И. Теологічна герменевтика Річарда Хейза: від наративної підструктури Святого Письма до християнської етики / В.И.Горбенко // Схід. – Маріуполь, 2017. – № 4 (150). – С. 79–83.
4. Горбенко В. И. Интертекстуальность – как инструмент категоризации современных методологических подходов в области изучения использования ветхозаветных текстов в Новом Завете / В.И.Горбенко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2017. – № 19. – С. 26–30.
5. Горбенко В. И. Эволюция представлений современных протестантских теологов о герменевтическом методе апостола Павла / В.И.Горбенко // Практична філософія. – 2017. – № 3. – С. 42–50.

2. Статті в іноземних наукових фахових виданнях:

6. Горбенко В. И. Мистецтво інтертекстуального читання при дослідженні листів апостола Павла / В. И. Горбенко // Evropský filozofický a historický diskurz. – Praha, 2017. – Volume 3, Issue 1. – С. 105–112.

3. Статті в інших наукових збірниках:

7. Горбенко В. И. Понятие интертекстуальности как инструмент описания и категоризации современных методологических подходов в области изучения использования Писания апостолом Павлом в современном протестантизме / В.И.Горбенко // Богословские размышления. – № 17. – К. : ЕААА, 2016 – С. 234–248.

АНОТАЦІЯ

Горбенко В. І. Теологічна герменевтика Річарда Хейза. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2018.

Вперше у вітчизняній теології здійснено цілісний аналіз основних праць Річарда Хейза і реконструйована його теологічна герменевтика з її теоретичними і практичними імплікаціями в богословському дискурсі й духовному житті сучасних християнських спільнот.

Доведено, що Р.Хейз реконструює цілісний теологічний дискурс апостола Павла, який укорінений у старозавітних нарративах, та виявляє об'єктивну когерентність у богослов'ї Павла. Використовуючи Послання до Галатів 3:1-4:11 в якості прикладу, Р.Хейз показує, що Павло основує свої думки не на системі доктрин або особистому релігійному досвіді, а на «священній історії», «нарративній підструктурі», якою є історія про Ісуса Христа, що надає цілісність і визначає напрямок у богослов'ї і служінні Павла. Наратив про Бога, Ізраїль та про світ, де в центрі Христос, присутній під зовнішнім змістом всіх листів Павла і може бути виявлений завдяки коротким покликанням, індикаторам або інтертекстуальним зв'язкам, які повертають читача його листів назад до нарративної підструктури.

Виявлено, що Новий Завіт, для Р.Хейза, – це перш за все історія. Спільнота віруючих людей покликана знаходити аналогії між історією, яку вони читають у Новому Завіті та історією їх повсякденного життя. Через інтегруючий акт уяви сучасні християни, не дивлячись на історичні й культурні відмінності, можуть брати участь в істині новозавітного нарративу. Р.Хейз пропонує метафору всеосяжного драматичного нарративу, який вказує на когерентність біблійного оповідання, що проявляється в цілісній структурі божественної драми.

Павло, на переконання Р.Хейза, закликає своїх читачів до діалогу уяви для розуміння їх нової ідентичності у Христі, яка стає збагненою, будучи частиною метанаративу про Божу діяльність щодо Ізраїлю, який повинен перефокусувати моральне бачення громад, як тоді, так і зараз.

Ключові слова: герменевтика Павла, інтертекстуальний метод, відголоски Писання, нарративна підструктура, метафора, теологічна уява, етика.

АННОТАЦИЯ

Горбенко В. И. Теологическая герменевтика Ричарда Хейза. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.14 – богословие. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2018.

Впервые в отечественной теологии осуществлен целостный анализ основных работ Ричарда Хейза и реконструирована его теологическая герменевтика с ее теоретическими и практическими импликациями в богословском дискурсе и духовной жизни современных христианских общин.

Доказано, что Р.Хейз реконструирует целостный теологический дискурс апостола Павла, который внедрен в ветхозаветных нарративах, и обнаруживает объективную когерентность в богословии Павла. Используя Послание к Галатам 3:1–4:11 в качестве примера, Р.Хейз показывает, что Павел основывает свои мысли не на системе доктрин или личном религиозном опыте, а на «священной истории», «нарративной подструктуре», истории об Иисусе Христе, которая придает целостность и определяет направление в богословии и служении Павла.

Весомый вклад Р.Хейза в теологическую герменевтику заключается в его применении литературоведческой теории к изучению Писания. В отличие от многих исследователей, его интересуют аллюзии больше чем цитаты, вместо исторической реконструкции библейского текста, он анализирует послания Павла как текст, сформированный множеством интертекстуальных связей с ветхозаветным Писанием. Р.Хейз впервые сформулировал семь критериев для определения значимых ветхозаветных аллюзий. Понятие отголосок, или металеписис, находится в центре его понимания интертекстуальности в Писании. В «диалектической» герменевтике Р.Хейза, Павел использует символический мир Писания для его систематической реконструкции в свой собственный символический мир, когда голос Писания преобразует развивающийся дискурс Павла. Поэтому интертекстуальные взаимоотношения, по своей природе, диалектические. Нарратив о Боге, Израиле и о мире, где в центре Христос, присутствует под внешним содержанием всех писем Павла и может быть обнаружен благодаря коротким ссылкам, индикаторам или интертекстуальным связям, которые возвращают читателя его писем обратно к нарративной подструктуре.

Нарративная теология Р.Хейза произвела значительное влияние на исследования в области теологической этики. Он умело пересекает междисциплинарные границы между экзегетикой, теологией и этикой. Каждый раздел взаимозависим и последователен в формировании целостной картины, объединяющей текстуальные и методологические основания с прагматическими выводами. Р.Хейз искусно обращает кажущуюся какофонию библейских свидетельств в сложную, но единую полифонию, определяя четыре разных задачи: дескриптивная, синтетическая, герменевтическая и прагматическая. Обнаружено, что Новый Завет, для

Хейза, – это прежде всего история. Сообщество верующих людей призвано находить аналогии между историей, которую они читают в Новом Завете, и историями их повседневной жизни. Через интегрирующий акт воображения, современные христиане, не смотря на исторические и культурные различия, могут участвовать в истине новозаветного нарратива. Р.Хейз предлагает метафору всеобъемлющего драматического нарратива, который указывает на когерентность библейского повествования, проявляющегося в целостной структуре божественной драмы. Одним из самых смелых и творческих предложений Р.Хейза во всей его аргументации является использование трех центральных образов или корневых метафор, которые присутствуют в широком каноническом свидетельстве: община, крест и новое творение. Три центральных образа этой истории – это «линзы», через которые проясняется наше нравственное видение на вызовы современного мира и, в то же время, становятся более понятными нарративы Писания, что делает взгляд на современный мир и на нарративы Писания когерентным.

В описании процесса перехода от текста к практической жизни, Р. Хейз предлагает использовать метафоры, структура которых описывает функционирование новозаветной этики. Р.Хейз убедительно указывает на то, что разрыв между христианами первого века и нами можно преодолеть только с помощью воображения, используя которое мы выстраиваем метафорические связи. В осуществлении прагматической задачи Р. Хейз особо акцентирует на важности принадлежности к сообществу толкователей – Церкви и ставит под вопрос возможность понять трансформирующую весть Писания вне принадлежности к сообществу учеников, которые пытаются быть верными этой центральной метаистории и Тому, Кто ее открыл.

Павел, по убеждению Р.Хейза, призывает своих читателей к диалогу воображения для понимания их новой идентичности во Христе, которая становится постижимой будучи частью метанарратива о Божьей деятельности относительно Израиля, который должен перефокусировать моральное видение общин, как тогда, так и сейчас.

Ключевые слова: герменевтика Павла, интертекстуальный метод, отголоски Писания, нарративная подструктура, метафора, теологическое воображение, этика.

SUMMARY

Gorbenko V. I. Theological hermeneutics of Richard Hays. – Manuscript. Dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Studies, Specialty 09.00.14 – Theology. – National Pedagogical Dragomanov University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2018.

For the first time in the national theology, an integral analysis of the main works of Richard Hays has been carried out and his theological hermeneutics has been reconstructed with its theoretical and practical implications in the theological discourse and the spiritual life of modern Christian communities.

It is proved that Hays reconstructs the holistic theological discourse of the apostle Paul, which is implanted in the Old Testament narratives, and reveals an

objective coherence in the theology of Paul. Using the Epistle to Galatians 3:1-4:11 as an example, Richard Hays shows that Paul bases his thoughts not on a system of doctrines or personal religious experience, but on «sacred history,» «narrative substructure,» the story of Jesus Christ, which gives integrity and determines the direction in theology and the ministry of Paul. The narrative of God, Israel and the world where Christ is in the center is present under the surface of all Paul's letters and can be found through short links, indicators, or intertextual links that return the reader of his letters back to the narrative substructure.

It is discovered that the New Testament for Hays is, first of all, history. The community of believers is called to find analogies between the history they read in the NT and the history of their daily life. Through the integrating act of imagination, modern Christians, despite historical and cultural differences, can participate in the truth of the New Testament's narrative. Richard Hays offers a metaphor for a comprehensive dramatic narrative that points to the coherence of the biblical narrative manifested in the integral structure of the divine drama.

Paul, as Hays reads him, calls his readers to a dialogue of the imagination to understand their new identity in Christ, which becomes understandable by being part of the metanarrative of God's work with Israel, which must refocus the moral vision of communities, then and now.

Key words: Paul's hermeneutics, intertextual method, echoes of Scripture, narrative substructure, metaphor, theological imagination, ethics.